

Bör det svenska demokratiska systemet reformerat?

En normativ-teoretisk studie om modern direktdemokrati

Abstract

Den representativa demokratin står idag inför stora utmaningar. Inte minst har dessa problemen gjort sig tydliga i Sverige sedan 2018 års valresultat presenterades. I takt med att samhället förändras kan inte demokrati längre ses som ett statiskt begrepp. Genom att normativt och teoretiskt undersöka modern direktdemokrati besvarar den här uppsatsen två frågeställningar: Bör det svenska demokratiska systemet reformeras, och hade direktdemokratiska inslag i den nuvarande representativa demokratin i Sverige bidragit till ett mer demokratiskt samhälle, givet demokratins grundprincip om folkstyre?

Vår analys argumenterar för att det svenska politiska systemet uppvisar demokratiska problem som kan anses inskränka medborgarnas möjligheter att inkluderas i politiska beslut. En av de tre slutsatser vi presenterar är att den på senare år ökade betydelsen av sakfrågor hos de svenska väljarna, kan tyda på en gemensam vilja till förändring av det demokratiska systemet.

Nyckelord: direktdemokrati, flytande demokrati, medborgarinitiativ, folksuveränitet, representation.

Antal ord: 9614

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1. Syfte & frågeställning	2
1.2. Disposition	3
2. Upplägg	4
2.1. Material	4
2.2. Avgränsning	4
2.3. Normativ metod	5
2.4. Värde - demokratis grundprincip	6
3. Teori	8
3.1. Direktdemokratiska mekanismer	8
3.2. Flytande demokrati	9
4. Analys	12
4.1. Valsystem	12
4.2. Folkomröstningar	13
4.3. Ökad betydelse för sakfrågor	15
4.4. Starka argument emot modern direktdemokrati	16
5. Slutsats	20
6. Referenser	22

1. Inledning

”Democracy is the government of the people, by the people, for the people”.

— Abraham Lincoln

Sverige har varit en parlamentarisk demokrati i snart ett sekel. Det innebär att det svenska demokratiska samhället vilar på grundföreställningen att den offentliga makten ska utgå ifrån folket (1§ Regeringsformen). Demokrati kan därför anses existera endast när människor är inblandade i sitt eget styre. Men vad händer då när det demokratiska systemet, upplevt eller vekligt, inte fungerar fullt ut?

Den atenska demokratin och dess politiska ideal av medborgerlig jämlikhet, frihet och respekt för lag och rätt har utgjort en central inspirationskälla för och starkt påverkat det västerländska politiska tänkandet i århundraden (Held 1997, s. 34). Medborgarskap kännetecknas enligt den atenska idén av att medborgaren deltar direkt i statens angelägenheter, och *demos*¹ innehar således den suveräna makten och utgör den högsta instansen. Medborgardemokrati är alltså grunden på vilken nuvarande demokratier byggts på. Ändå speglar majoriteten av dagens demokratier inte dessa ideal.

Den representativa demokratin är långt ifrån perfekt, och presenterar många problem och brister. Det råder idag stor konsensus om dagens demokratiska utmaningar² och en av de svåraste aspekterna ligger just i förhållandet mellan medborgaren och staten (Altman 2011, s. 4). I SNS Demokratirapport 2017 (Lindvall m.fl., 2017), tar författarna utgångspunkt i att det är av ondo i en parlamentarisk demokrati om förhållandet partierna emellan kännetecknas av lösningar som gör det svårt eller omöjligt att bilda rimligt stabila regeringar, få parlamentariskt stöd eller genomföra åtminstone delar av de program partierna gått till val på. Program väljarna lagt till grund för hur de valt att lägga sin röst. Utifrån dagens politiska läge i Sverige skulle man med detta synsätt kunna fråga sig om det svenska demokratiska systemet fungerar i så mening att det politiska agerandet *efter* valdagen speglar väljarnas mening *före* valdagen.

Sedan mitten av 1990-talet har väsentliga förändringar ägt rum i det svenska politiska landskapet. Vi har sedan ett antal år tillbaka fler riksdagspartier än under större delen av 1900-talet. De mer ideologiskt präglade vänster-högerfrågorna har fått konkurrens av andra dimensioner, till exempel miljöfrågorna och migrationspolitiken (Lindvall m.fl. 2017, s. 7). Vidare är väljarna mindre lojala

¹ *Demos* är den grekiska beteckningen för ”folket” eller ”de fria medborgarna”, dvs. den röstberättigade delen av en befolkning.

² Altman (2011) tar här upp (i) höga nivåer av medborgerligt missnöje; (ii) misstro till politiska partier och; (iii) en generell animositet gentemot det s.k. demokratiska spelet, som tre av den moderna demokratins största utmaningar. Detta går i enlighet med den statistik Lindvall m.fl. (2017) också framhäver.

och byter ofta parti. Den så kallade blockpolitiken har försvagats under den senaste mandatperioden vilket lett till en vanligare förekomst av nya samarbetskonstellationer. Det hänger samman med att många konflikter i riksdagen inte längre kan beskrivas i vänster-högertermer.

Sverige befinner sig i en slags politisk förändringsfas. Sedan det första fullt demokratiska riksdagsvalet för snart hundra år sedan har Sverige styrts av minoritetsregeringar tre fjärdedelar av tiden (SCB, 2015). I ett system där en tydlig åsiktsdimension dominerar behöver en minoritetsregering som representerar den politiska mitten sällan oroa sig för att oppositionspartierna på endera sidan om mitten ska gå samman om gemensamma politiska förslag och på så vis fälla regeringen. Nu är situationen delvis en annan. Åtminstone under de allra senaste åren har politiska frågor som inte så lätt låter sig inordnas i vänster-högerdimensionen blivit allt viktigare. Vidare har ingen av de etablerade partierna samverkat med Sverigedemokraterna, vilket har försämrat förutsättningarna för stabila och handlingskraftiga minoritetsregeringar. Alltsedan SD kom in i riksdagen har det centrala politiska problemet i Sverige varit hur regeringsbildningen ska gå till när inget av de två etablerade blocken längre har förutsättningar att bilda vare sig en majoritetsregering eller stark minoritetsregering (Lindvall m.fl. 2017, s. 15-16).

Den politiska situationen i Sverige har därför varit osäker och instabil under senare år³. Medborgarnas tilltro till demokratin och de centrala demokratiska institutionerna har minskat⁴, åtminstone på kort sikt. Hur ser möjligheterna ut att styra Sverige framöver? Behöver det demokratiska systemet reformeras?

1.1. Syfte & frågeställning

Syftet med den här uppsatsen är att ifrågasätta den parlamentariska demokratin och framhäva dess problem, samt diskutera det eventuella behovet av en reform givet dessa. Vi ämnar att presentera två moderna, alternativa demokratidoktriner och diskutera möjligheten till implementering av dessa i det svenska politiska samhället. Syftet är inte att nå ett konkret svar på frågeställningen, eller att gå in för mycket på den praktiska implementeringen av de båda. Ett sådant fokus är en uppsats i sig och skulle kräva ett arbete av en mer empirisk, undersökande natur

³ Här lägger vi främst den förra mandatperiodens problem och missöden som grund. Två månader efter 2014 års val, då socialdemokraterna och miljöpartiet bildade regering, röstade riksdagen ned regeringens budget. Därefter enades regeringspartierna och de borgerliga oppositionspartierna om den s.k. Decemberöverenskommelsen, som höll i mindre än ett år. Under sommaren 2017 hotade en ny regeringskris sedan de borgerliga partierna meddelat att de hade för avsikt att begära misstroendeförklaringar mot tre socialdemokratiska statsråd. Summan av dessa har bidragit till en svensk demokratisk osäkerhet och en minskad tilltro hos medborgarna. Dessa problem framhävs och diskuteras även i Lindvall m.fl. (2017).

⁴ Baserat på statistik framtagen av SOM-institutet presenterad i Lindvall m.fl. (2017): "Medborgarnas förtroende för riksdagen har gjort en anmärkningsvärd minskning sedan 2015. Samma år skedde också en betydande nedgång i hur nöjda medborgarna är med hur demokratin fungerar i Sverige. Utvecklingen efter valet 2014 tycks alltså ha resulterat både i minskat förtroende för demokratins centrala institutioner och i en mer negativ syn på hur den svenska demokratin fungerar." (Lindvall m.fl. 2017, s. 29-30).

än den normativa, teoretiska diskussionen vi väjer att föra här. Eftersom vi i vår analys utgår ifrån vad de klassiska demokratiteoretikerna kännetecknar som ett av demokratins främsta ideal⁵, folksuveränitetsprincipen, ansåg vi det bäst att angripa frågan utifrån en normativ metod, som ju ämnar ställa frågor om hur saker och ting *bör* vara. Likaså var det enklast att hålla diskussionen fri från empiriska inslag och tillåta oss själva att istället fördjupa oss i det teoretiska och vi undersöker därmed främst vad den nuvarande teorin på ämnet än så länge har hävdad. Vi kommer att argumentera för att det behövs ett större medborgerligt utrymme i det svenska demokratiska samhället, och kommer att analysera nutida direktdemokratisk forskning för att teoretiskt undersöka möjlig implementering av dessa i Sverige.

Vi kommer att jobba utifrån två frågeställningar:

- (i) *Bör det svenska demokratiska systemet reformeras?*
- (ii) *Hade direktdemokratiska inslag i den nuvarande representativa demokratin i Sverige bidragit till ett mer demokratiskt samhälle, givet demokratins grundprincip om folkstyre?*

1.2. Disposition

Uppsatsen är indelad i tre delar. Efter detta introducerande avsnitt följer ett kapitel om uppsatsens upplägg. Här presenteras materialanvändning liksom den normativa metod uppsatsen utgår ifrån och hur vi väljer att tolka denna. I kapitlet konkretiseras även vissa avgränsningar vi valt att göra för att förenkla diskussionen. Därefter leds vi in på teoridelen där vi kommer att presentera två direktdemokratiska teoribildningar vilka kommer redogöras för relativt konkret för att sedan i efterföljande avsnitt analyseras mer ingående och ställas emot varandra. Under analysavsnittet kommer vi även att gå in på möjligheten för dessa teorier att implementeras i vårt nuvarande politiska system i Sverige, samt en redogörelse för varför vi tror att en reform hade löst vissa nuvarande institutionella och av samhället upplevda politiska problem. I slutet av avsnitt fyra presenterar vi även invändningar emot ett stärkt medborgarinflytande och hur vårt argument för en sådan utveckling enligt oppositionen kan komma att istället bevisas skadlig för de politiska institutionerna och det demokratiska samhället som helhet. Till sist har vi den avslutande diskussionen där vi kort återkopplar och väger de olika argumenten emot varandra. Med utgångspunkt i uppsatsens kärna, det vi i följande avsnitt presenterar som demokratins värdegrund, argumenterar vi sedan för vår ståndpunkt och drar en slutsats kopplat till ovan frågeställningar.

⁵ Se avsnitt 2.4.

2. Upplägg

2.1. Material

Av det material vi valt att använda är i princip allt sekundärmaterial. Vi har sökt information i böcker, rapporter och vetenskapliga artiklar där vi främst tagit utgångspunkt i fyra källor. Björn Baderstens *Normativ metod - att studera det önskvärda* (2006) har använts för att få en större kännedom kring att använda och basera en uppsats på normativa metoder och argument. Vår kännedom om och utgångspunkten i vår diskussion rörande direktdemokratiska mekanismer härstammar från David Altmans bok *Direct Democracy Worldwide* (2011)⁶. Avsnittet om flytande demokrati är främst baserad på Christian Blum och Christina Isabel Zubers vetenskapliga artikel *Liquid Democracy: Potentials, Problems and Perspectives* (2016)⁷. En av de första källorna vi kom i kontakt med var 2017 års demokratirapport, *Samverkan och strid i den parlamentariska demokratin*, skriven av Johannes Lindvall m.fl., vilken gav oss stor inspiration i vår anknytning till Sveriges både nuvarande och tidigare demokratiska problem. Vi har också använt oss av många andra källor, däribland David Helds bok *Demokratimodeller* (1997/1987⁸) som varit väldigt användbar inte minst för att skapa oss en uppfattning om oppositionen från ett filosofiskt perspektiv.

En del av det material vi tagit del av och under uppsatsens gång kommit i kontakt med, främst källor som kan kopplas till vår teoridel, har argumenterat starkt för ämnet i fråga och har även mer eller mindre uttryckligen bortsett från vissa perspektiv till förmån för sin argumentation. Därför har vi valt att fokusera på källor som inte tyckts rädda att framhäva motargument, då vi önskar hålla teorin så objektiv och neutral som möjligt.

2.2. Avgränsning

⁶ Här önskar vi rikta ett stort tack till Jan Teorell för värdefullt tips som hjälpte oss att och nå en mer givande diskussion.

⁷ Vi har även använt oss en del av boken *Flytande demokrati* skriven av Anders Lönnfelt och Joakim Sigvald (2014) men ansåg att Blum & Zuber (2016) presenterade en mer tydlig och konkret definition av fenomenet, och beslutade därför att basera vår definition (avsnitt 3.2) på deras artikel. Vi ansåg även Lönnfelt & Sigvald vara mer tydligt partiska i sin diskussion, där andra källor så som Blum & Zuber framhävde fler relevanta motargument vilket gjorde att vi uppfattade deras artikel som mer tillämpbar.

⁸ Vi har använt oss av den svenska översättningen av Helds bok, utgiven 1997. Bokens originaltitel är *Models of Democracy* och publicerades tio år tidigare, 1987. I löpande text kommer vi dock fortsättningsvis att referera till den aktuella utgåvans årtal, för att undvika att behöva skriva ut dem båda. Se referensförteckningen för mer information om verket.

I den här uppsatsen belyser vi komplexa ämnen och introducerar nya perspektiv på grundläggande, historiska och globala fenomen som för en uppsats på B-nivå kan bli överväldigade med hänsyn till den begränsade tiden och möjligheten till större omfattning. Vi vill därför framhäva att vi är medvetna om detta och hänvisar den nyfikne till den använda litteraturen för ytterligare fördjupning. För att förstå vårt resonemang är målet givetvis att detta inte ska behövas, och vi kommer därför att sträva efter genomgående tydlighet och transparens.

De källor vi valt som teoretisk grund för vår uppsats bidrar alla med sina respektive sätt att se på ämnet. Vi kommer i denna uppsats inte att redovisa en mer djuplodande diskussion kring alternativa källor eller eventuell kritik mot de källor vi valt. Detta för att kunna fokusera mer på analysen i uppsatsen och på att försöka besvara frågeställningen.

Uppsatsen berör begreppet modern direktdemokrati — i vilket vi väljer att inkludera direktdemokratiska mekanismer och flytande demokrati — ur ett normativt teoretiskt perspektiv. Vi avser inte att närmare beröra de rent praktiska förutsättningar och konsekvenser denna form av demokrati kräver och ger upphov till. Exempelvis kan inte tankeexperimentet göras där det nuvarande parlamentariska och valtekniska systemet i Sverige rakt av ersätts med direktdemokrati.

När det kommer till att undersöka den flytande demokratin är detta inte praktiskt möjligt att göra utifrån en empirisk metod eftersom denna relativt nya formen av demokrati än så länge inte existerar i praktiken. Den andra formen av demokrati vi valt att undersöka, det vi väljer att kalla för direktdemokratiska mekanismer, går mer tydligt att undersöka empiriskt (bl.a. med hänsyn till de direktdemokratiska förekomsterna i Schweiz och Uruguay), men vi har trots det försökt att hålla även denna diskussionen teoretiskt, i syfte att underlätta analysen och göra teorierna lättare att jämföra.

Avslutningsvis vill vi även belysa att det finns fler perspektiv att ta hänsyn till än de vi utgår ifrån. Vi gör här ett urval av perspektiv för att underlätta analysen, följa en röd tråd och för att ta hänsyn till omfångsbegränsningen. Här hoppas vi att vår ingående diskussion av motargument och kritik väger upp för eventuella teoretiska och praktiska bortfall.

2.3. Normativ metod

För att analysera och besvara våra forskningsfrågor kommer vi att använda oss av en normativ teorianalyserande metod. I sin bok *Normativ metod - att studera det önskvärda* ämnar statsvetaren Björn Badersten att fylla det tidigare forskningsgapet på ämnet och uppmuntra samhällsvetare att ägna sig åt normativ analys ”ty huvuddelen av våra viktiga samhällsfrågor har värdemässig innebörd” (Badersten 2006, s. 5). Inom alla områden där lagar, regler och normer reglerar människors beteenden, är det möjligt att ställa frågor om hur det bör vara. Genom att hävda att normativa frågor inte kan besvaras, får vi inga välgrundade svar på hur det bör vara, och enbart ”löst tyckande” leder oss i samma fälla. Att

därför ta hänsyn till och analysera alla omständigheter, både normativa och empiriska, relevanta för problematiken vi intresserar oss för, ger mer stöd till svaret på vårt normativa problem (Beckman & Mörkenstam 2010, s. 370).

Normativ analys *i egentlig mening* (Badersten 2006, s. 47) motsvarar det slags verksamhet som tidigare beskylldes för att utgöra ”metafysiska spekulationer”. Men metoden som används är inte spekulation utan argumentation (Beckman & Mörkenstam 2010, s. 367). Normativ analys är ett uttryck för argumentation och problematisering av värdefrågor, alltså så kallade *bör-frågor*. Analyserna kan handla om hur begrepp såsom demokrati, jämlikhet eller rättvisa ska förstås eller huruvida vissa handlingar kan anses vara rätt eller fel, samt hur denna position kan rättfärdigas (Badersten 2006, s. 8).

Vad krävs då för en god normativ analys? Precis som med all annan samhällsvetenskaplig forskning behöver vi här uppfylla det metodologiska grundkravet för intersubjektivitet, d.v.s. en tillgänglighet i tankegångar och resonemang som möjliggör för en utomstående person att sätta sig in i, följa, rekonstruera och kritisera vår argumentation (Badersten 2006, s. 78). Detta uppnår vi genom att tydligt redovisa vårt arbete samt våra tankegångar och de val som gjorts, exempelvis val av material, metod och eventuella avgränsningar. En stor del i strävan att uppnå intersubjektivitet ligger också i att reflektera över och problematisera forskarens personliga påverkan på processen och resultaten. Här upplever vi att det sättet våra respektive personligheter påverkat arbetet är i val av ämne och frågeställning, liksom val av metod. Vi intresserar oss för just det utopiska, det okända. Där andra uppsatsförfattare aldrig hade gett sig in i en undersökning av ett icke-existerande, än så länge endast teoretiskt fenomen som till exempel flytande demokrati, var detta istället något som drev och inspirerade oss till att bidra till den diskussionen och teoribildningen. Att dessutom koppla ämnet till den nuvarande svenska politiska situationen gör vår uppsats aktuell och intressant. Genom vår tydliga introduktion av ämnet samt precision av problemformulering och syfte i föregående kapitel, anser vi att kravet på transparens och rimlighet i våra tankegångar är uppfyllt och således att arbetet inte är forskaranknutet.

Inom normativa analyser finns även krav på så kallad intern och extern giltighet. Innebörden av den interna giltigheten är att det inte får råda några oklarheter i resultat eller analys. Med andra ord finner vi här kravet på den ovan nämnda intersubjektiviteten (Badersten 2006, s. 74). Den externa giltigheten handlar istället om att tydligt visa varför vissa värden snarare än andra utgör kärnan i den normativa analysen samt varför analysen är rimlig och relevant (Badersten 2006, s. 190-192).

Normativa analyser ska enligt Badersten utgå och byggas runt normativa värden och ställningstagande kring dessa (Badersten 2006, s. 22). Vi leds således in på nästa avsnitt, där vi preciserar hur vi med hjälp av normativ metod bygger vår analys runt ett normativt värde: demokratins grundprincip att makten skall utgå ifrån folket.

2.4. Värde - demokratins grundprincip

En viktig del för att kunna genomföra en normativ analys i egentlig mening är att definiera och precisera de huvudsakliga värden som man använder i sin argumentation. Badersten definierar ett värde som ett ”uttryck för något som är önskvärt eller avskryvärt” (Badersten 2006, s. 22) och kallar dessa för ”den normativa analysens ankare” (Badersten 2006, s. 73). Utan dessa kan vi inte rationellt argumentera för ställningstaganden i bör-frågor.

I den normativa demokratiteorin görs ofta en distinktion mellan demokratins substansvärden och processvärden. De förstnämnda utgör de nödvändiga grundvärdena som demokratin är tänkt att tillgodose och värna om, t.ex. frihet, rättvisa och jämlikhet. Dessa brukar dessutom anses intrinsikala, dvs. de har ett värde i sig. Demokratins processvärden, exempelvis medborgerligt deltagande, ansvar och öppenhet, utgörs istället av de värden som bildar medel för att understödja och förverkliga substansvärdena. Processvärdena kan därför anses ha instrumentellt värde, dvs. de är goda i förhållande till något annat (Badersten 2003, s. 209).

Vi väljer att fokusera på demokratins processvärden, mer konkret just det medborgerliga deltagande som vi hävdar utgör demokratins grund. Som nämnt i inledningen myntades den tanken redan i den atenska demokratiteorin, men kan i dagens demokratier betraktas mer som ett ideal än ett grundläggande drag. Det råder ofta konflikter mellan olika värden i politiken. Inte sällan ställs exempelvis värdet av effektivitet i politiken mot värdet av folkligt deltagande i den politiska beslutsprocessen. Robert A. Dahl (1971) myntade begreppet polyarki i ett försök att skilja det från demokratin, något även han betraktade som ett ideal snarare än en verklig möjlighet. Begreppet polyarki per definition betyder ”mångstyre” (eng. *rule by many*) och beskriver demokratiprocessen, snarare än demokrati i sig. Dahls definition av polyarki hänger på en uppsättning institutionella förhållanden som tillåter massmedverkan och fritt motstånd mot den härskande eliten. Bristen på sådana villkor avgör frånvaron av polyarki. Fria och rättvisa val är ett grundläggande och nödvändigt element i demokratin, och likaså i Dahls polyarki. Utan dessa kollapsar allting. Men tiden mellan val kan vara plågsamt lång för medborgare vars preferenser systematiskt överträffas, och dessa skärningsområden utgör den svagaste länken hos nuvarande demokratier (Altman 2011, s. 1).

Enligt Badersten spelar valet av värde stor roll för vad man kommer fram till i sin normativa analys (Badersten 2006, s. 30), och eftersom vi önskar utgå ifrån de demokratiska problem den representativa demokratin uppvisar givet medborgarnas svaga möjlighet till inflytande⁹, menar vi att demokratins grundprincip att all offentlig makt skall utgå ifrån folket kommer att lägga grunden för den diskussion vi önskar att föra, och för det resultat vi hoppas på att nå. Utgångspunkten för den här uppsatsen är således demokratins grundläggande värde om folkstyre och medborgerligt inflytande.

⁹ Med *svag möjlighet till inflytande* tänker vi här främst på att i en representativ demokrati har väljarkåren endast möjlighet att göra sin röst hörd vid nationella val (i Sverige vart fjärde år) och kan då endast välja representant och inte avlägga en röst mer direkt, exempelvis i sakfrågor - inte ens på lokal nivå. Detta leder oss till att ifrågasätta hur demokratiskt Sverige är att anse, givet det vi konkretiserar och utgår ifrån som demokratins grundprincip: medborgerligt inflytande, dvs. folksuveränitetsprincipen. Mer om detta i följande kapitel.

3. Teori

Vi kommer nu att presentera de teorier som ligger till grund för vår diskussion i kommande kapitel. De alternativa system till den representativa demokratin som vi har valt att utgå ifrån är det vi kommer att kalla för direktdemokratiska mekanismer, samt teorin om den flytande demokratin.

3.1. Direktdemokratiska mekanismer

Direktdemokrati innebär många komplexa faktorer. Debatten kring ämnet har ofta varit baserad på stereotyper av representativ och direktdemokrati. Därför menar statsvetaren David Altman att litteraturen upprepade gånger utgår från en felaktig frågeställning som leder till felaktiga svar¹⁰ (Altman 2011, s. 2).

I inledningen till sin bok *Direct Democracy Worldwide* ställer Altman frågan: Hur kan nuvarande demokratier översätta folksuveränitetsprincipen till en fungerande institution anpassad för 2000-talet? Han menar att denna centrala dimension av demokrati varit överraskande frånvarande i huvudströmmen av jämförande politisk litteratur, som istället riktat mer fokus på att analysera förutsättningarna för fria och rättvisa val (Altman 2011, s. 32).

Altman ifrågasätter den nuvarande representativa demokratin och för istället diskussionen kring det han kallar för *direktdemokratiska mekanismer* (eng. mechanisms of direct democracy, MDDs). Han skiljer här på direktdemokratiska initiativ av makthavarna — i det svenska vokabuläret mer känt som rådgivande eller beslutande folkomröstningar¹¹ — och direktdemokratiska initiativ av medborgarna (eng. citizen-initiated mechanisms of direct democracy, CI-MDDs). Altman gör det tydligt att dessa mekanismer inte är avsedda att ersätta den representativa demokratin utan snarare fungera som ”intermittenta säkerhetsventiler mot oansvarigt och motstridigt beteende hos representativa institutioner och politiker” (Altman 2011, s. 2). Han hävdar att detta är mekanismer som *potentiellt* kan användas av medborgarna när det behövs, inte för att utgöra ett substitut till partipolitiken.

Altman definierar direktdemokratiska mekanismer (MDDs) som en offentligt erkänd institution där medborgare bestämmer och avger sin åsikt i frågor — annat än genom verkställande val — direkt i en allmän och sluten omröstning (Altman

¹⁰ Altman skriver: ”Att framföra direktdemokrati som något naturligt gott eller ont för representativ demokrati tycks inte vara en bra utgångspunkt för en produktiv och klok forskningsagenda. Ändå är det här mycket av litteraturen börjar.” (Altman 2011, s. 2; vår översättning).

¹¹ Se avsnitt 4.2.

2011, s. 7). Utifrån detta perspektiv består MDDs av de mekanismer genom vilka, efter att representanterna och regeringen är valda, medborgarna fortsätter att, frivilligt eller ofrivilligt, uttryckligen eller implicit, vara aktörer i den politiska processen.

Det råder dock en lingvistisk problematik när det kommer till den breda kategorin som direktdemokratin utgör. Det är uppenbart att vissa klargöranden av såväl begreppet direktdemokrati som de resurser begreppet innefattar, är nödvändiga med tanke på den terminologiska förvirringen som uppstår i konstitutionella texter. Till exempel kan en folkomröstning i ett land kallas en förfrågan och i ett annat för ett populärt initiativ. I många länder används dessa koncept inom legislaturen som synonymer, när de i den politiska teorin kan anses betyda olika saker. Behovet av ett gemensamt språk ter sig även tydligt i mer formella studier ämnade att enbart studera förekomsten av dessa ord i olika konstitutioner, vilket då bidrar till en semantisk förvirring (Altman 2011, s. 7).

I det amerikanska vokabuläret uttrycks skillnaden enligt följande: ”Initiativet tillåter väljare att föreslå en lagstiftningsåtgärd (lagstadgat initiativ) eller en konstitutionell ändring (konstitutionellt initiativ) genom att lämna in en ansökan med ett obligatoriskt antal giltiga medborgarunderskrifter. En folkomröstning avser en föreslagen eller befintlig lag eller stadga för väljare att godkänna eller avslå” (Cronin 1999, citerad i Altman 2011, s. 12). Cronin delar här upp medborgarinitiativen i två kategorier samt tillskriver dem ett visst krav på underskrifter för att komma till stånd, och definierar en folkomröstning som något initierat av makthavarna.

Vi kommer att utgå ifrån Altmans — och Cronins — definition av direktdemokratiska mekanismer som ett begrepp för att känneteckna direktdemokratiska inslag i sin helhet, och sedan bygga vårt resonemang på dessa med hänsyn till uppdelningen mellan direktdemokratiska medborgarinitiativ och direktdemokratiska makthavare-initiativ. De sistnämnda kommer även att uppdelas i bindande och rådgivande folkomröstningar. I följande kapitel fördjupar vi oss i denna diskussion.

3.2. Flytande demokrati

Genom att kombinera direktdemokratiskt deltagande med en mycket flexibel representationsform, lovar den flytande demokratin det bästa av två världar: medborgarna kan välja att antingen rösta direkt i enskilda politiska frågor eller delegera sin röst och på så vis utse behöriga företrädare som röstar i dennes ställe (Blum & Zuber 2016, s. 162-163; Lönnfelt 2014, s. 96-97). Tanken är att genom en hybrid av de bägge systemen finna lösningen på den rena direktdemokratis praktiska genomförbarhet liksom de demokratiska problem som uppkommer i det representativa systemet. Genom att införa mer direktdemokratiska element i den representativa demokratin är tanken att medborgarna ska ges fler rättigheter och kunna styra den politiska diskussionen. Förespråkarna för att införa ett mer

direktdemokratiskt system menar att detta skulle bidra till utformningen av ett mer demokratiskt samhälle än den representativa demokratin idag lyckas med.¹²

Statsvetaren Christina Zuber tillsammans med den politiska filosofen Christian Blum¹³, presenterar i sin artikel *Liquid Democracy: Potentials, Problems and Perspectives* en grundläggande modell för flytande demokrati (Blum & Zuber 2016, s. 166). Modellen består av fyra komponenter:

Alla medlemmar i ett politiskt samhälle som uppfyller en uppsättning rimliga kriterier för deltagande (vuxen ålder, grundläggande rationalitet), har rätt att;

- (i) direkt rösta om alla politiska frågor (direktdemokratisk komponent)
- (ii) delegera sina röster till en företrädare för att rösta å deras vägnar om (I) en enda politisk fråga, eller (II) alla politiska frågor på ett eller fler politikområden eller (III) alla policyfrågor inom alla politikområden (flexibel delegationskomponent)
- (iii) delegera de röster som de har mottagit via delegation till en annan representant (meta-delegationskomponent)
- (iv) avsluta delegationen av sina röster när som helst (omedelbart återkallande komponent)

Genom att konstruera ett så kallat *fullmaktssystem* är den flytande demokratin tänkt att lösa de praktiska problem som uppkommer för en ren direktdemokrati. En grundpelare i flytande demokrati är begreppet *transitiva delegationer* där en väljare kan besluta att rösta direkt eller delegera sin röst till en företrädare, d.v.s. utfärda en fullmakt för sin röst. I en flytande demokrati kan den fullmäktige i sin tur delegera sin röst och de röster som delegerats denne, till en annan fullmäktig. Som en följd har en väljares röst en vikt som motsvarar antalet personer som väljaren representerar, d.v.s. sig själv och de fullmakter som väljaren innehar.

Delegationsprocessen illustreras bäst med ett exempel: Anta att Sverige ställs inför en uppkommande rådgivande folkomröstning¹⁴ om landet ska stanna kvar i EU eller inte. Person A är statsvetare och anser sig vara expert på ämnet. Hon vill därför rösta självständigt i frågan, vilket hon enligt (i) har rätten att göra. Person B å andra sidan känner sig osäker på för- och nackdelarna med ett eventuellt utträde. B vill därför delegera sin röst och litar på sin vän C's omdöme. Den flytande demokratis andra komponent, (ii), berättigar B att delegera sin röst och som följer besitter nu person C två röster med full befogenhet över såväl sin egen som B's röst. Person C har många kontakter som är specialister på internationella relationer och kan därmed enligt (iii) besluta att *meta-delegera* sin röst till en av dessa, som då helt plötsligt besitter tre röster och röstar för sig själv, för person B och för person C. När alla beslut har fattats, undersöker B resultaten. Skulle det då uppstå en situation där B tvivlar på huruvida C har använt hennes röst med hennes bästa intresse för handen, kan B utnyttja (iv) och avsluta sitt representativa

¹² Se bl.a. Blum & Zuber (2016), Lönnfelt & Sigvald (2014), Haller (2017), Escoffier m.fl. (2018) och Green-Armytage (2015).

¹³ Christina Isabel Zuber är forskare och professor i statsvetenskap vid det tyska universitetet University of Konstanz, och Christian Blum verksam vid den filosofiska institutionen vid Rutgers University, New Jersey, USA.

¹⁴ Se avsnitt 4.2.

förhållande med C. Även om detta inte påverkar beslutet i folkomröstningen, fråntas C av B's röststyrka i framtida beslut (Blum & Zuber, s. 165-166).

Den grundläggande modellen för flytande demokrati står i stark kontrast till den klassiska modellen för representativ demokrati. Enligt den senare kan det politiska beslutsfattandet delas upp i två steg. Medlemmarna väljer i det första steget en företrädare som konkurrerar om röster för ett säte i legislaturen under en bestämd tidsperiod. Det andra steget kännetecknas av att de valda företrädarna röstar direkt om alla politiska frågor. På så vis delas det politiska samhället in i två klasser. Den första utgörs av de representerade, d.v.s. väljarna, vilka auktoriserar representanterna rätten att rösta å deras vägnar, men själva inte har rätten att rösta direkt i sakfrågor. Denna grupp kallar Blum och Zuber för "principalklassen". Den andra klassen utgörs av den auktoriserade gruppen, d.v.s. representanterna som innehar rätten att rösta på sakfrågorna å väljarnas vägnar. Blum och Zuber kallar den andra klassen för "representantklassen" (Blum & Zuber 2016, s. 166).¹⁵

Eftersom den flytande demokratin "har större kapacitet att mobilisera kompetens på politikområdena" (Blum & Zuber 2016, s. 168), argumenterar författarna för att den är mer tillförlitlig än den representativa demokratin. Den första och främsta anledningen till det är att den flytande demokratin möjliggör en specifik representation utifrån politikområden. I en ren representativ demokrati måste medlemmarna auktorisera företrädare att rösta å deras vägnar och representera dem i *alla* politiska frågor, oavsett representantens kompetensområden. I en flytande demokrati tillåts istället medborgarna att själva handplocka representanter för att rösta uteslutande på frågor som faller inom deras kompetensområde. Detta innebär att det blir mer sannolikt att principalklassens röster avläggs av representanter med relevant kunskap för det aktuella beslutet. Den andra anledningen är som ovan nämnts möjligheten för principaler att dra tillbaka rösträtten vid folkomröstningar för de representanter som inte lyckas representera principalerna på ett tillfredsställande sätt, utan att behöva ta hänsyn till valcyklerna (Blum & Zuber 2016, s. 168-169).

Flytande demokrati är ett relativt nytänkande och modernt koncept. Därför är litteraturen såväl som forskningen begränsad, och många detaljer, problem och frågor kvarstår fortfarande att utredas och besvaras — inte minst vad gäller den praktiska implementeringen. En del av dessa kommer vi att ta upp i följande avsnitt, och en del har vi valt att bortse ifrån.¹⁶ Men den ovan definition av flytande demokrati presenterad av Blum & Zuber är den vi i uppsatsen utgår ifrån.

¹⁵ Indelningen speglar den traditionella principal-agent-teorin ofta hänvisad till inom samhällsvetenskapen. Ramverket fokuserar på förhållandet mellan de som delegerar, *principaler*, och de till vilka makten delegeras, *agenter*. Blum & Zuber döper istället agenterna till "representanter" vilka ingår i representantklassen (eng. 'class of representation'). Principalbenämningen är densamma. Vi väljer att tolka deras definition som en version av principal-agent-teorin, och kommer för enkelhetens skull att utgå ifrån denna och avstår därför från benämningen agenter.

¹⁶ Se avsnitt 2.2.

4. Analys

Med de ovan presenterade teorierna som grund, kommer vi nu att analysera dessa utifrån tre faktorer: valsysteem, folkomröstningar och sakfrågor. Vi har valt just dessa tre faktorer eftersom vi anser dem kunna förklara den direktdemokratiska teorins framväxt i modern tid, samt utgöra rimliga anledningar för att ifrågasätta den representativa demokratin idag. Vi leds således in på frågan om det svenska demokratiska systemet bör reformeras. Frågeställningen genomsyrar hela uppsatsen, men kommer att besvaras mer konkret av oss i vår slutsats.

Vi kommer i det här kapitlet att börja med att introducera och analysera varje faktor och koppla denna till den moderna direktdemokratin. Därefter följer ett avsnitt där vi presenterar de fem argument som vi anser starkast talar emot införandet av direktdemokrati. Vi avslutar kapitlet med att fundera över hur de klassiska demokratiteoretikerna skulle besvara vår andra frågeställning — om direktdemokratiska inslag skulle leda till ett mer demokratiskt samhälle, givet principen om folklig suveränitet — och ämnar själva att besvara denna i uppsatsen sista kapitel.

4.1. Valsystem

Ju närmare väljarkåren vi kan föra politiska beslut, desto större mått av demokrati får vi. Idag tas de politiska besluten i Sverige av region- och kommunfullmäktige på den lokala nivån och på den nationella nivån av representanter i riksdagen. Genom att bara titta på det utifrån politiken och teorin, uppnår vi rent konkret en större demokrati¹⁷ ju närmre väljaren är beslutet. Det är i det här argumentet, som även nämndes i avsnitt 3.2., både Altmans teori om de direktdemokratiska mekanismerna, liksom förespråkarna för den flytande demokratin tar sin utgångspunkt¹⁸.

Ett problem som den flytande demokratin fokuserar på och som även väljarnas reaktioner efter 2018 års riksdagsval i Sverige tydligt visar på, är just ovissheten i hur den invalda representanten kommer att agera efter valet. Naturligtvis vet väljarna att partierna och politikerna efter valet måste diskutera och kompromissa med varandra, men väl på plats behöver inte representanten fatta de beslut som går i enlighet med vad som sades innan valet. Ändå är det på denna information väljarna förväntas basera sitt val. Hade vi vetat hur representanten skulle agera efter valet, hade vi kanske röstat annorlunda. Som Altman nämner i sin bok,

¹⁷ Givet demokratins grundprincip om folkstyre (se avsnitt 2.4.).

¹⁸ Se Altman (2011), Blum & Zuber (2016) och Green-Armytage (2015).

bygger det mesta av den jämförande litteraturen på valen i sig, men vad som händer mellan valen ägnar litteraturen mindre uppmärksamhet åt (Altman 2011, s. 32).

För att lösa det här problemet vill den flytande demokratin införa ett politiskt system av en delegationskedja som tillåter väljarna att återkalla sin röst från en representant närhelst de önskar, utan att behöva förhålla sig till valcykeln. Ett sådant system för representation skapar av självklara skäl en diskussion väldigt svår att applicera på den svenska modellen, eftersom den flytande demokratin ju vill ersätta den representativa demokratin genom att skapa ett helt nytt demokratiskt system. De olika forskarna inom ämnet vars arbeten vi tagit del av ger också lite olika formuleringar av vad flytande demokrati är samt olika lösningar på de uppenbara praktiska problemen teorin medför¹⁹.

Rent konkret ser vi problemet som tudelat; det handlar dels om att perioden mellan valen är lång och det kan därför ifrågasättas hur en demokrati kan anses vara demokratisk när medborgarnas möjlighet till påverkan endast är periodisk, men främst grundar sig problematiken i möjligheten till ansvarsutkrävande. I den svenska politiska kulturen och förvaltningsmodellen kan det argumenteras att ansvarsutkrävandet är svagt utvecklat och således behöver stärkas. Utifrån det här kan därför den så kallade tillitsbaserade styrningen (SOU 2018:47) kritiseras.

I moderna och komplexa samhällen ska inte val hållas varje dag, och därför förväntas representanter agera så professionellt som möjligt. Men oavsett hur goda intentioner våra ledare har, kan de ökända ”maktens korridorer” skapa incitament för oresonligt beteende. Därför måste samtida demokratier kunna tillhandahålla verktyg för att kontrollera dessa beteenden, såväl av andra institutioner som av medborgarna själva.

Altman presenterar en lösning på problemet som är mer tillämpbar på det svenska systemet än den flytande demokratin lyckas med. Han menar att direktdemokratin, i formen av medborgarinitiativ, kan fungera som en korrigerande institution när representanter misslyckas att representera principalernas synpunkter (Altman 2011, s. 33). Genom att tillåta folkomröstningar initierade av medborgarna, ges samhället ett verktyg för ansvarsutkrävande och för politisk påverkan, som minskar behovet av en helt ny demokratisk samhällsstruktur.

I Sverige har användningen av folkomröstningar inte varit särskilt vanligt förekommande, och i dagens lagtext finner vi dessutom tydliga inskränkningar i medborgarnas möjlighet att själv ta initiativ. Vi leds således in i nästa avsnitt.

4.2. Folkomröstningar

¹⁹ Ett ofta citerat verk inom doktrinen för direktdemokrati, och främst den flytande demokratin, är James Green-Armytages artikel *Direct voting and proxy voting* (2015). Vi tog dock beslutet att avstå från en fördjupning i denna med anledningen att det blev för tidskrävande. Green-Armytage (liksom Escoffier m.fl., 2018) fokuserar främst på framtagningen av olika, enligt vår bedömning, komplexa formler för att beräkna implementering och mäta delegeringsprocessen, vilket gör hans arbete intressant men svårt att konkretisera.

Folkomröstningar kan enkelt beskrivas som att folket direkt tar ställning i specifika frågor, och utgör således en form av direktdemokrati som ibland används för att komplettera det representativa systemet. En folkomröstning kan vara av antingen beslutande eller rådgivande karaktär, vilket innebär att resultatet antingen är bindande eller inte, och kan förekomma på både nationell och kommunal nivå (Regeringskansliet 2015).

I Sveriges politiska historia har medborgarna röstat i sex nationella folkomröstningar på 100 år, alla av rådgivande karaktär. Exempel på dessa är högertrafik-, EU- och EMU-omröstningarna. I dessa fall har riksdagen beslutat att hålla en omröstning där resultatet är tänkt att ge vägledning inför ett avgörande riksdagsbeslut. Ur ett direktdemokratiskt perspektiv är så kallade beslutande folkomröstningar därför en mer renodlad form av beslut fattade direkt av väljarna, men enligt den svenska lagtexten är det i första hand riksdagen som ska besluta i frågor som berör hela landet och därför ses nationella folkomröstningar som undantag (Sveriges Riksdag, 2018).

Även om folkomröstningar kan komplettera den representativa demokratin och utgöra ett sätt för staten att inkludera medborgarna i beslutsfattandet, är det således inte ett vanligt förekommande fenomen i Sverige. Vad kan då tänkas vara anledningen? Vissa forskare hävdar att politiska, ekonomiska eller sociala grupper lätt kan använda direktdemokrati för egen vinning, vilket i slutändan skadar den representativa demokratin. På samma sätt hävdar forskare också att en genomsnittlig väljare saknar all relevant information som behövs för att fatta beslut om komplexa, politiska frågor där även framtida, i stor utsträckning okända, konsekvenser bör ingå i grunden för beslutet (Altman 2011, s. 42).

I närtid är folkomröstningen i Storbritannien kring den komplexa frågan huruvida landet skulle stanna eller lämna EU, populärt kallad Brexit, ett exempel på beslutande folkomröstning. Den fråga väljarna hade att ta ställning till löd; *"Should the United Kingdom remain a member of the European Union or leave the European Union?"* (British Government ²⁰). Med ca 72 procent valdeltagande, drygt 33 miljoner väljare, röstade knappt 52 procent för att lämna EU (The Electoral Commission, 2018).

Brexitomröstningen visar bland annat på två saker relevanta för denna uppsats. Att fånga in väljares åsikter i en fråga vid en specifik tidpunkt, är ur ett direktdemokratiskt perspektiv positivt. De utmaningar som uppstår är i stället kopplade dels till problematiken att fatta välgrundade beslut i komplexa frågor efter en het och i vissa delar hätsk och faktamässigt otydlig valrörelse, och dels till att de framtida konsekvenser beslutet har vid valtillfället i princip är helt okända. Situationen efter Brexitomröstningen har i delar varit kaosartad och en rad argument innan valet har visat sig vara felaktiga, samtidigt som ett antal effekter konkretiserats först i samband med förhandlingarna kring utträdet. Opinionsmätningar genomförda på senare tid visar dessutom att om en ny omröstning skulle genomföras idag, är chansen eller risken stor att resultatet istället skulle bli ja till att stanna i EU (What UK Thinks, 2018).

²⁰ Information om när hemsidan sist uppdaterades saknas.

Där Altman framför argumentet att kommunikationens tekniska framsteg ger medborgarna en större och bättre tillgång till information och således borde ges möjlighet att besluta direkt om politiska frågor (Altman 2011, s. 42), utgör Brexit ett starkt empiriskt bevismaterial på hur fel det kan gå när det råder kunskapsbrist hos väljarkåren liksom informationsbrist från den politiska eliten.

4.3. Ökad betydelse för sakfrågor

I takt med att fler och fler partier har kommit in i riksdagen, lämnar trogna partianhängare sina partier. Detta tyder på att vi idag är mer intresserade och mer tydligt styrda av sakfrågor än av ideologi. Sakfrågornas ökade betydelse har lett till ett skifte i den svenska politiken, som inte minst ter sig tydligt i dagens parlamentariska läge. För ett par år sedan när den klassiska blockpolitiken kännetecknades av två partigrupperingar, socialdemokraterna och moderaterna, visste väljarna att något av blocken skulle få majoritet. Idag har ett större intresse för sakfrågor hos medborgarna lett till en ytterligare partigruppering, Sverigedemokraterna, som försvagar blockpolitiken och har bidragit till en lång och utdragen regeringsbildning. Det blir allt svårare för många väljare att känna partitillhörighet när den historiskt sett starka blockpolitiken nu utmanas och de dominerande partiernas gränser börjar suddas ut. Därför tycker vi att det här blir intressant att diskutera direktdemokrati.

Flytande väljare är en term som växte fram i mitten av 1900-talet och användes i första hand som ett nedvärderande begrepp för att beskriva den obeslutsamma väljaren, vilken kännetecknades som den minst engagerade och informerade delen av väljarkåren. På senare tid har flytande väljare dock blivit allt vanligare, och idag har begreppet ingen som helst koppling till väljarens rationalitet (SCB 2016, s. 9). Enligt SCB's Demokratirapport 2016 av Henrik Oscarsson har andelen obeslutsamma väljare ökat drastiskt och beräknar att ungefär var tredje väljare beslutar sig så sent som ett par dagar innan valet (SCB 2016, s. 22).

Att väljare idag oftare röstar utifrån sakfrågor än ideologisk bas, tyder på att väljarna blivit mer kritiska, mer analytiska och mer engagerade i den politiska agendan. Betyder detta att vi rör oss mot en politik där medborgarna önskar ges större inflytande i de frågor de bryr sig om? Givet det nya sättet att rösta, — samt resultaten av flertalet SIFO-undersökningar framtagna sedan årets valresultat presenterades som visar att mer än hälften av väljarna önskar se partier samarbeta över blockgränserna och till och med samarbeta med Sverigedemokraterna i frågor där man tycker lika ²¹ — tyder detta på att medborgarna önskar se en reform i det demokratiska systemet? Hur skulle då en sådan reform kunna se ut?

²¹ TV4/SIFO *Allt fler alliansväljare vill se samarbete med SD*, presenterad 28 september 2018. GP/Sifo *Så vill svenskarna bilda regering*, presenterad 30 oktober 2018.

4.4. Starka argument emot modern direktdemokrati

Syftet och effekten av en röstningsprocess skiljer sig från en stat och exempelvis en förening. Där föreningen kan kosta på sig att vara mer lättroilig och agera utifrån medlemmars vilja i stunden, måste staten bygga sin verksamhet och existens på beslutsprocesser som ger legitimitet och långsiktigt genererar bland annat rättssäkerhet och diverse rättigheter som tillkommer medborgarna i staten. Detta leder till att de processer kring val och röstning som de flesta demokratier använder sig av, ur ett visst hänseende, måste vara trögrörliga och kunna hantera tillfälliga åsiktströmningar. I ljuset av detta måste man därför fråga sig om modern direktdemokrati är lämplig som teknik för att fånga upp medborgarnas politiska vilja och genom detta legitimerar ett politiskt innehåll som grund för en stats förvaltning och utveckling? Både Altman och Blum & Zuber hävdar ju precis detta. Enligt Altman är en medborgares röst en komplex kombination av väljarens övertygelse om frågeställningen, väljarens socioekonomiska bakgrund och partipolitiska åsikter. Ett land som tillåter sina medborgare att aktivera direktdemokratiska initiativ är därför mer demokratiskt än ett land som inte gör det (Altman 2011, s. 56, 41). Blum & Zuber argumenterar för att den flytande demokratin mer trovärdigt fångar upp sanna uppfattningar om medborgarnas gemensamma vilja, givet möjligheten att mobilisera politisk expertis (Blum & Zuber 2016, s. 168).

Det finns ganska självklart mycket som talar emot införandet av modern direktdemokrati, annars är sannolikheten att dessa inslag hade varit mer framstående och vanligt förekommande i dagens demokratier. Samtidigt känns det nödvändigt att diskutera ämnet när dagens debatt ställer oss inför två motstridiga scenarier. Å ena sidan har aldrig så många människor runt om i världen varit fria att välja sina ledare på ett demokratiskt sätt. Å andra sidan tycks det demokratiska resultatet oftare utmanas av uppkomsten av medborgerligt missnöje, svaga rättsregler, korruption av valda tjänstemän, brist på transparens och möjlighet till ansvarsutkrävande och den fortsatta marginaliseringen av viktiga samhällsgrupper. Det kan hävdas att demokratin idag mer liknar en oligarki än det prototypiska idealet av den representativa demokratin (Altman 2011, s. 33, 5).

Det är tydligt att det här inte finns *ett* rätt svar. De flesta länder som idag saknar effektiv och stabil styrning behöver vara beredda på att arbeta på flera fronter och nivåer under en längre tid för att närma sig en bättre fungerande demokrati. En utveckling av direktdemokratiska inslag i den representativa demokratin kan möjligtvis vara en lösning, men att samtidigt öppna upp den lagstiftande processen för fler aktörer gör processen längre, mer invecklad och osäker.

Efter noggrann och omfattande undersökning av många källor på ämnena direkt röstning, direktdemokratiska mekanismer, folkomröstningar, medborgardemokrati, flytande demokrati och andra former av kollektivt beslutsfattande, har vi valt att framhäva fem gemensamma argument emot modern direktdemokrati:

- (i) Förlängning av beslutsprocessen

- (ii) Inkonsekvensargumentet
- (iii) Försvagar makten hos representanterna
- (iv) Inkompetensargumentet
- (v) Problemet med ojämlig röststyrka

Att den moderna direktdemokratin skulle bidra med en förlängning av beslutsprocessen utgör ett kraftfullt argument för vilket det finns mycket få motargument (Altman 2011, s. 48). Här bidrar den representativa demokratin med en enkelhet givet uppdelningen av samhället i representanter och principaler, som Altmans MDD-teori dessvärre misslyckas att argumentera emot.

Inkonsekvensargumentet bygger på ett av två problem med direktdemokrati, och främst den flytande demokratin, som Blum & Zuber framhäver. Den representativa partidemokratin kan anses stark i den mening att den samlar in lösningar på samhällsproblem från olika politikområden och kan lösa oenigheter genom kompromiss och diskussion. I början av den politiska fasen förhandlar parterna internt över det politiska programmet de vill erbjuda väljarna. Varje valprogram är således resultatet av förhandlingsmål och åtgärder för att nå dessa mål inom olika politikområden. Under mellanvalsfasen lägger parter fram program för styrning som måste få stöd av parlamentet där samma människor beslutar om alla politikområden och blir därigenom medvetna om kopplingen beslut emellan, vilket möjliggör för avvägningar som lätt missas i det flytande systemet. I en flytande demokrati skiljer sig inte dessa två faserna åt eftersom nya frågor kontinuerligt kan tas upp på dagordningen och partier blir överflödiga när samhällets medlemmar röstar antingen direkt eller delegerar sina röster. Resultatet kan därför bli att beslut som röstras fram inte är förenliga med varandra (Blum & Zuber 2016, s. 178-179).

Det kan hävdas att direktdemokratiska medborgarinitiativ (CI-MDDs) sänker makten hos de företrädare som valts av medborgarna och hämmar de politiska partiernas roll i den politiska processen. Detta öppnar också upp risken för framväxten av inkonsekvenser om lagstiftaren driver utvecklingen åt ett håll, medan folket drar i motsatt riktning (Altman 2011, s. 48).

Inkompetensargumentet myntades ursprungligen av Montesquieu och utvecklades senare av Schumpeter, bland andra. De hävdade att ”vanliga” medborgare bara har kapacitet nog att välja representanter att besluta å deras vägnar, inte mer (Altman 2011, s. 56; Held 1997, s. 225).²² Argumentet kan riktas mot såväl Altmans teori som den flytande demokratin, eftersom ju båda förespråkar mer makt till folket.

Blum & Zuber hävdar att flytande demokratin riskerar att återskapa vad man ser som problemet med den representativa demokratin: bibehållandet av det politiska klassamhället. Istället för en indelning av vanliga medborgare *utan* och en politisk elit *med* beslutsbefogenhet under hela mandatperioden, delar den flytande demokratin in de röstberättigade delen av befolkningen i väljare med en röst och väljare med flera röster, givet delegationsprocessen. Alltså finner vi en konflikt mellan den flytande demokratin direktdemokratiska komponent och den

²² Se avsnitt 4.4.1.

flexibla delegationskomponenten. (Blum & Zuber 2016, s. 177-178).²³ Ett liknande problem uppstår för Altmans teori om MDDs som ju skapar ett nollsummespel där den vinnande majoriteten i en beslutande folkomröstning vinner allt och den förlorande minoriteten förlorar allt (Altman 2011, s. 42).

4.4.1. Vad skulle de klassiska demokratiteoretikerna säga?

Genom historien har ett antal filosofer berört individens och statens förhållande till varandra och på olika sätt pekat på företeelser som skulle kunna utgöra invändningar mot den moderna direktdemokratin. Grundtanken i demokratin är trots allt att makten ska utgå ifrån folket, men om detta krav visar sig omöjligt att uppfylla, förlorar demokratin mycket av sin attraktion.

Vi har valt att lyfta fram tre politiska filosofer vars tankar tar sin utgångspunkt precis här, nämligen James Madison, John Stuart Mill och Joseph Schumpeter. En uppenbar invändning emot detta urval skulle kunna vara osannolikheten i att ett par intellektuella män vars verk daterar sig mellan 200 och 75 år bakåt i tiden, kan anses ha mycket att säga om moderna politiska problem, men vi argumenterar starkt för att deras grundläggande teorier fortfarande är relevanta. I definitionen av vårt normativa värde, som utgör grunden i vår argumentation, tar vi likaså utgångspunkt i de klassiska demokratiteoretikerna²⁴. Därför känna det naturligt att göra detsamma i det här avsnittet.

De klassiska demokratiteoretikerna antas ofta ha utgått ifrån föreställningen att medborgarna var rationella och upplysta, och kapabla att utforma sofistikerade och altruistiska omdömen om statliga angelägenheter. De moderna statsvetarna, å andra sidan, antas vara sansade realister (Zackaras 2009, s. 7). Kontrasten är vilseledande. Skillnaden mellan nutida politiska forskare och deras företrädare ligger främst i deras svar på det gap som uppstår mellan det eftersträvarsvärda idealet och den faktiska, demokratiska medborgaren. Faktum är att de flesta av de klassiska politiska filosoferna starkt betvivlade medborgarnas förmåga till självstyre.

James Madison ansåg att individens frihet måste skyddas genom instiftandet av en statsmakt som är bunden av lagen och i sista hand ansvarig inför de styrda. Han betraktade maktfördelningsprincipen — här tolkat som indelningen av det politiska klassamhället — som fundamental för en legitim statsbildning. Även om han inte fullständigt förkastar den klassiska demokratin kritiserar han den i varje fall grundligt, och de tankelinjer som finns kvar hos honom från den allmänna republikanska traditionen — särskilt dess inriktning på hur privata intressen kan snedvrída det offentliga livet — omformuleras och kombineras med liberala synpunkter (Held 1997, s. 118).

De politiska problem som förorsakats av minoritetsgrupper med särintressen kan enligt Madison lösas via valurnan ”som sätter majoriteten i stånd att besegra [minoriteternas] fördärvliga åsikter vid regelbundna val”. Men det allvarligaste

²³ Se avsnitt 3.2.

²⁴ Se avsnitt 2.4.

problemet uppstår när en intressegrupp är i majoritet. Risken är då överhängande att själva den folkliga styrelseformen gör det möjligt för denna grupp att ”till förmån för de egna passionerna eller intressena offra både det allmänna bästa och de andra medborgarnas rättigheter” (Held 1997, s. 121-122).

John Stuart Mill var en klar förespråkare för demokrati och argumenterade för att den idealt bästa styrelseformen var ett representativt demokratiskt system genom vilket folket utövar kontrollmakt genom att välja ombud. Därmed ansåg han att självstyre eller styre genom ”öppna möten” var ”ren dårskap för varje samhälle större än en småstad” (Held 1997, s. 140). Han menade att med undantag för ett ringa antal, kan folk inte delta ”i andra än mycket begränsade områden i statsstyret”. Om styret bygger på att alla medborgare regerar är risken uppenbar att de klokaste och dugligaste kommer att överskuggas av majoritetens brist på kunskap, kompetens och erfarenhet. Samtidigt argumenterade han starkt för en frihet från stat och kollektiv, och höll hårt vid sin idé om individualism. Han var därmed misstänksam mot majoritetsvälde, även om han förespråkade en allmän rösträtt.

Om den genomsnittliga medborgarens politiska och intellektuella kapacitet, hyste Schumpeter låga tankar. Enligt honom var demokrati inte ett mål i sig, utan snarare en ”politisk metod”. Den komplicerade moderna världen kunde bara styras framgångsrikt om den ”suveräna staten” klart avgränsades från det ”suveräna folket” och de sistnämndas roll hårt begränsades. Han kategoriserade de vanliga väljarna som svaga, hemfallna åt starka känslomässiga impulser, lättpåverkade och intellektuellt oförmögna att på egen hand fatta några beslut (Held 1997, s. 225-226).

Schumpeter erbjöd kanske det första försöket att tillhandahålla en fungerande definition som utmanade den klassiska, mer normativa doktrinen om demokrati: *”...a certain institutionell arrangement for arriving at political—legislative and administrative—decisions [...] in which individuals acquire the power to decide by means of a competitive struggle for the people’s vote”* (Schumpeter, citerad i Altman 2011, s. 34). Han kritiserades allvarligt för den elitistiska karaktären i hans definition. I bästa fall ger Schumpeters argument för demokrati stöd för en minimal politisk delaktighet, precis lagom nog för att legitimera konkurrerande politiska eliters rätt att härska. Han menade att den så kallade ”folkviljan” var en social konstruktion utan rationell grund och att folkets roll endast är att välja regering (Held 1997, s. 232).

Eftersom ingen ”vanlig” medborgare märkbart kan påverka politiska händelser eller beslut, menar Schumpeter att ingen har motivation nog att besväras med att göra informerade, ansvariga politiska beslut när dessa ändå inte ger resultat. Här kan det hävdas att Schumpeter har en poäng, eftersom exemplet enkelt kan appliceras även i dagens politiska samhälle: människor är ofta mycket kompetenta inom de begränsade områden där de belönas för det, och oavsiktligt inkompetenta vad gäller politiska beslut. Schumpeter svarar genom att argumentera för att medborgarna därför ska lämna politiska beslut i händerna på den yrkesverksamma eliten — de som han hävdar är den enda ensamma grupp av medborgare med något hopp om att hantera dem skickligt (Zackaras 2009, s. 5-6).

5. Slutsats

”Democracy is not static. It is a living force. Every new idea, every new invention offers opportunity for both good and evil”.

— Herbert Hoover

Att förändra ett komplext system är svårt. Den representativa demokratin är långt ifrån perfekt och presenterar många problem och brister, varav vi i den här uppsatsen har ämnat att fördjupa oss i och analysera några av dessa. Givet vår analys och undersökning av teorierna i förhållande till det svenska systemet, anser vi att den första frågeställningen är besvarad och att det bör ske en reform i det svenska demokratiska systemet. Vi hävdar också att givet det vi ser som demokratins grundprincip om folkstyre, hade mer direktdemokratiska inslag i Sverige bidragit till ett mer demokratiskt samhälle. Således argumenterar vi för att det behövs ett större medborgerligt utrymme, genom någon form av demokratisk förändring, i syfte att uppfylla detta.

Vi har tydligt avgränsat oss ifrån behovet att besvara rent konkret hur en sådan reform kan komma att se ut. Att framhäva alla detaljer inblandade i att införa direktdemokratiska mekanismer eller flytande demokrati, var dock utanför ramen för den här uppsatsen. Vårt mål var att ge en normativ diskussion av de båda fenomenen för att inspirera till ytterligare diskussioner om dessa tidigare försummade typer av kollektivt beslutsfattande.

Som vi ser det kan vi utifrån vår uppsats dra tre slutsatser: (i) Den flytande demokratin är svår att implementera. Där medborgarinitiativ önskar *komplettera* nuvarande demokratier, vill den flytande demokratin *ersätta* och således skapa ett helt nytt system baserat på en komplicerad delegationsprocess svår att föreställa sig i dagens samhälle. Forskningen har kvar att utreda och besvara svåra, grundläggande problem och frågor; (ii) Altman teori kan med större sannolikhet implementeras i det svenska systemet, givet just viljan att komplettera och inte ersätta. Att se över det svenska valsystemet och undersöka möjligheten att inkludera väljarkåren *mellan* valen, vare sig genom att låta staten öppna upp för fler nationella folkomröstningar eller utöka möjligheten för medborgarinitiativ, känns som en större praktisk möjlighet; (iii) Det ökade betydelsen av sakfrågor hos de svenska väljarna — och i sin tur även det politiska skifte som denna förändring medfört — tyder på en vilja hos medborgarna att se över en förändring i det demokratiska systemet. Samhället utvecklas och i takt med den behöver demokratibegreppet hänga med.

Samtidigt präglas vår samtid bland annat av växande politikerförakt, nationalistiskt präglad populism och ökad möjlighet att påverka breda väljargrupper, ibland genom så kallade ”fake news” via sociala mediakanaler.

Ett strikt genomfört system där individen genom sin röst har möjlighet att direkt påverka det politiska innehållet är sårbart i förhållande till bland annat de känslomässiga impulser och lättpåverkan som Schumpeter lyfter fram (Held 1997, s. 241). Man skulle vidare kunna hävda att resultatet av Brexitomröstningen och framförallt hur debatten innan omröstningen genomfördes med mer fokus på hjärta än hjärna, stärker Mills tankar kring de demokratiska riskerna med en majoritets eventuella brist på kunskap, kompetens och erfarenhet i förhållande till komplicerade politiska sakfrågor.

Klart är dock att begreppet demokrati — och de positiva effekterna vad gäller bland annat medborgerligt inflytande på de politiska beslut ett demokratiskt system har — inte längre kan tas för givet, utan måste utvecklas i takt med det övriga samhället för att fortsatt vara relevant och engagerande.

6. Referenser

- Altman, David, 2011. *Direct Democracy Worldwide*. New York: Cambridge University Press.
- Badersten, Björn, 2003. ”Att studera det önskvärda - om värdeanalys och normativ metod” i *Statsvetenskaplig tidskrift*, vol. 106 nr. 3, s. 207-220.
- Badersten, Björn, 2006. *Normativ metod - att studera det önskvärda*. Lund: Studentlitteratur.
- Beckman, Ludvig & Ulf Mörkenstam, 2010. ”Vad kan politiska teoretiker som någon har det minsta nytta av?: Om normativ politisk teori och politisk praktik” i *Statsvetenskaplig tidskrift*, vol. 112 nr. 5, s. 363-374.
- Blum, Christian & Christina Isabel Zuber, 2016. ”Liquid Democracy: Potentials, Problems and Perspectives” i *The Journal of Political Philosophy*, vol. 24. nr. 2, s. 162-182.
- British Government. *EU referendum*. [Elektronisk] Tillgänglig: <https://www.gov.uk/government/topical-events/eu-referendum/about> (Hämtad 2019-01-02).
- Dahl, Robert A., 1971. *Polyarchy, participation and opposition*. New Haven: Yale University Press.
- Escoffier, Bruno, Hugo Gilbert & Adèle Pass-Lanneau, 2018. *The Convergence of Iterative Delegations in Liquid Democracy*. Studentuppsats, Sorbonne University. Paris: Sorbonne University.
- Green-Armytage, James, 2015. ”Direct Voting And Proxy Voting” i *Constitutional Political Economy*, vol. 26. nr. 2, s. 190-220.
- Held, David, 1997 [1987]. *Demokratimodeller — Från klassisk demokrati till demokratisk autonomi*. Models of Democracy. Övers. Stefan Jordebrandt m.fl. Göteborg: Bokförlaget Daidalos. Andra upplagan.
- Haller, Max, 2017. ”Direct Democracy - Empowerment of Citizens or Instrument of the Elites? Historical and Present-Day Strategies and Experiences In Europe” i *Corvinus Journal of Sociology and Social Policy*, vol. 8. nr. 3, s. 55-83.
- Lindvall, Johannes, Hanna Bäck, Carl Dahlström, Elin Naurin & Jan Teorell, 2017. *SNS Demokratirapport 2017: Samverkan och strid i den parlamentariska demokratin*. Stockholm: SNS Förlag.
- Lönnfelt, Anders & Joakim Sigvald, 2014. *Flytande demokrati*. Olofström: Nomad Förlag.
- Regeringskansliet 2015. Folkomröstningar. [Elektronisk] Tillgänglig: <https://www.regeringen.se/sa-styrs-sverige/det-demokratiska-systemet-i-sverige/folkomrostningar/>. (Hämtad: 2018-12-29).
- SCB, Statistiska Centralbyrån, 2016. Demokratisk rapport 21, *Flytande väljare*.

- SCB, Statistiska Centralbyrån, 2015. Vågmästare i svensk politik. [Elektronisk] Tillgänglig: https://www.scb.se/sv_/Hitta-statistik/Artiklar/Vagmastare-i-svensk-politik/. (Hämtad: 2019-01-02).
- Sveriges Riksdag, 2018. Folkomröstning. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.riksdagen.se/sv/sa-funkar-riksdagen/demokrati/folkomrostning/> (Hämtad: 2019-01-01).
- SOU 2018:47. *Med tillit växer handlingsutrymmet - tillitsbaserad styrning och ledning av välfärdssektorn*. Tillitsdelegationens huvudbetänkande.
- The Electoral Commission, 2018. *EU referendum results*. [Elektronisk] Tillgänglig: <https://www.electoralcommission.org.uk/find-information-by-subject/elections-and-referendums/past-elections-and-referendums/eu-referendum/electorate-and-count-information> (Hämtad: 2019-01-02).
- What UK Thinks, 2018. *Non-partisan information on UK attitudes to the EU before and since the EU Referendum*. [Elektronisk] Tillgänglig: <https://whatukthinks.org/eu/opinion-polls/euref2-poll-of-polls/> (Hämtad: 2019-01-02).
- Zakaras, Alex, 2009. *Individuality and Mass Democracy - Mill, Emerson, and the Burdens of Citizenship*. New York: Oxford University Press.